

ks. Adam Orczyk, Radom

RELIGIJNOŚĆ LUDOWA Z PERSPEKTYWY LITURGII I KATECHEZY

Używając pojęcia „religijność” mamy na myśli „kompleksową strukturę psychiczną człowieka wyrażającą się w tym, że przeżywa on osobistą, świadomą, dobrowolną i jednocześnie pozytywną relację do Boga. Wyraża się ona poprzez różne przejawy świadomości, uczuć, decyzji, więzi społecznych, tendencji ku szczególnym działaniom (zwłaszcza praktykom religijnym), doświadczeń i form praktyki wiary (religijność w sensie przedmiotowym). Przy tym pojawiają się również powiązane z ujęciem stosunku człowieka do Boga doświadczenia sensu życia i bezpieczeństwa oraz identyfikacja z grupą religijną, akceptacja przyjętego przez nią systemu moralnego i inne (religijność w ujęciu funkcjonalnym). Innymi słowy, religijność stanowi o sposobie bycia wobec samego Boga”¹.

Religijność ludowa to część żywej tradycji Kościoła. W ciągu wieków lud Boży przeszedł różne okresy, które w konkretny sposób wpłynęły na wyrażenie tajemnicy kultu chrześcijańskiego. Wpływ ten dotyczy i wyraża się w formach modlitwy i pobożności. Razem z celebracją liturgiczną źródłem i szczytem życia Kościoła² tradycja chrześcijańska świadczy o różnorodności sposobów wyrażania modlitwy prywatnej i publicznej. Jest to obszar potocznie nazywany „pobożnością ludową”, „religijnością ludową”, „religijnością dewocyjną”, która miała i nadal ma znaczący wpływ na życie duchowe wiernych.

1. Fenomen religijności ludowej

Szersze zainteresowanie religijnością ludową w skali ogólnoswiatowej bierze początek z refleksji teologiczno-pastoralnej w krajach Ameryki Łacińskiej i Hiszpanii, ma swoje źródło w trudnościach duszpasterskich we Francji, wynika z pewnego „oporu” we wprowadzaniu posoborowej reformy i odnowy liturgicznej we Włoszech³.

W dokumencie końcowym Konferencji Biskupów Ameryki Łacińskiej w Puebla, z 1979 r., w czasie której szukano sposobów rozwiązania problemów społecznych nurtujących ten region świata, zawarte są słowa, które określają istotę religijności

¹ C. Rogowki - M. Tatala, *Religijność od wieku przedszkolnego do adolescencji - wyzwania dla praktyki pedagogiczno-religijnej*, w: „Paedagogia Christiana” 2000, nr 2, s. 66.

² Por. Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, 4 grudnia 1963, nr 10.

³ Por. V. Orlando, *Religiosità popolare*, w: *Dizionario di catechetica*, red. J. Gevaert, Elle Di Ci, Leumann (Torino) 1987, s. 540.

ludowej. Przytacza je *Katechizm Kościoła Katolickiego*: „Religijność ludowa w swej istocie jest zbiorem wartości odpowiadających w duchu mądrości chrześcijańskiej na podstawowe pytania egzystencjalne. Zdrowy katolicki zmysł ludu odznacza się zdolnością tworzenia syntezy egzystencjalnej. W ten sposób dochodzi do połączenia elementu Boskiego i ludzkiego, Chrystusa i Maryi, ducha i ciała, wspólnoty i instytucji, osoby i społeczności, wiary i ojczyzny, rozumu i uczucia. Mądrość ta jest rodzajem humanizmu chrześcijańskiego, który podkreśla z mocą godność każdej osoby jako dziecka Bożego, odbudowuje podstawowe braterstwo, uczy spotkania z naturą i zrozumienia, czym jest praca, daje motywacje życia w radości i pogodzie ducha, nawet wśród trudów życia. Mądrość ta jest dla ludu podstawą rozeznania, ewangelicznym instynktem, który pozwala spontanicznie ocenić, kiedy Ewangelia zajmuje w Kościele pierwsze miejsce, a kiedy zanika jej treść i zagłuszają ją inne sprawy” (KKK 1679).

Fenomen religijności ludowej zyskał aktualność jako swoistego rodzaju „znak czasu”. W jego interpretacji, także na polu refleksji katechetyczno-pastoralnej, można zauważyć pewną ewolucję ocen w kierunku pozytywnym.

Religijność ludowa prezentuje się według rozmaitych form obecności w poszczególnych Kościołach lokalnych. Jest również odczytywana, oceniana i interpretowana z różnych punktów widzenia. To wszystko sprawia, że trudno o zbieżność interpretacji i jednolitość ujęć pojęciowych. Fenomen religijności ludowej staje się przedmiotem badań historyków, antropologów, socjologów i teologów, którzy w zależności od perspektywy podejmowanych badań, mówią o „religii”, „religijności”, „pobożności”, „wierze”, „katolicyzmie” ludowym; jak również o „religii ludu”, „religii klas niższych”. W obszarze eklezjalnym rozróżnia się „religijność oficjalną” i „religijność ludową”; zaś w dziedzinie kultu - „liturgię” i „ludowe formy kultu”⁴.

Chcąc właściwie zrozumieć i pojęciowo poprawnie określić religijność ludową, należy unikać zarówno stanowiska redukcyjnego polegającego na jej identyfikacji z pozostałościami folkloru lub uznając ją za cechę własną dla niższych warstw społecznych, jak również należy odejść od ocen czysto zewnętrznych lub poddających ją wyłącznie kryteriom autentyczności i ortodoksyjności. Pełna ocena religijności ludowej musi polegać na rozpoznaniu „od wewnątrz”, tzn. od strony jej treści, znaczeń i wartości; od strony jej przejawów i funkcji; a przede wszystkim od strony motywacji wyznawców. Te wymagania sprawiają, że dla niektórych najbardziej adekwatnym określeniem jest nie tyle „religijność ludowa” lecz „religijność ludu”, gdyż w takim ujęciu uwaga koncentruje się bezpośrednio na podmiocie ludzkim (osoby i ich życie), biorąc pod uwagę ludzkie wymagania i ograniczenia, aspiracje i oczekiwania o charakterze transcendentnym⁵.

2. Religijność ludowa a liturgia i doświadczenie religijne

W Kościele zawsze istniała świadomość koniecznej troski o kształt związku liturgii z religijnością ludową, która z natury rzeczy jest zjawiskiem mniej unormowanym i bardziej spontanicznym. Upraszczając mocno kształt wzajemnych relacji, mówi się, że kodyfikacja liturgiczna przeciwstawia się kreatywności, jaka wyróżnia religijność ludową, gdzie ludzie prości łatwiej odnajdują siebie na płaszczyźnie osobistej relacji z Bogiem.

⁴ Tamże, s. 540.

⁵ Tamże, s. 540.

Watykańska Kongregacja do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów opublikowała 17 grudnia 2001 r. obszerny dokument zatytułowany: *Direttorio su pietà popolare e liturgia. Principi e orientamenti*⁶. Dyrektorium przywołuje zasady teologiczno-liturgiczne oraz daje konkretne wskazania mające służyć zaistnieniu właściwej harmonii między liturgią a pobożnością ludową.

Dokument składa się z dwóch części poprzedzonych obszernym *Wprowadzeniem*. We *Wprowadzeniu* znalazło się wyjaśnienie kluczowych pojęć odnoszących się do religijności ludowej, podstawowe zasady (m.in. zwrócenie uwagi na prymat liturgii, dowartościowanie i odnowa religijności ludowej), „język” religijności ludowej (gesty, teksty i formuły, śpiew i muzyka, obrazy, miejsca i czasy).

Część pierwsza - zatytułowana: *Linee emergenti dalla storia, dal Magistero, dalla teologia* wskazuje na zasady teologiczne dotyczące omawianej problematyki. W rozdziale I przedstawiono rozwój pobożności ludowej w historii Kościoła oraz zwrócono uwagę na aktualne trudności wynikające z reformy soborowej i aktualnego kontekstu społeczno-kulturowego. W rozdziale II podkreślona została wartość pobożności ludowej, wskazano na niebezpieczeństwa dewiacji, omówiono zagadnienie praktyk pobożnościowych. W rozdziale III przypomniano najważniejsze zasady dotyczące kultu Bożego w Kościele.

Część druga - nosząca tytuł: *Orientamenti per l'armonizzazione della pietà popolare con la liturgia* zawiera zbiór najważniejszych propozycji działań operacyjnych w ramach roku liturgicznego (rozdział IV). W tej części ukazano również problematykę dotyczącą czasu i form pobożności maryjnej (rozdział V), zasady odnoszące się do kultu świętych i błogosławionych (rozdział VI), znaczenie i formy modlitwy wstawienniczej za zmarłych (rozdział VII), sanktuaria i pielgrzymki (rozdział VIII).

Dokument podkreśla, że *pobożność ludowa jest skarbem Kościoła*. Wystarczy pomyśleć, jak wielkiego zubożenia doznałaby duchowość chrześcijańska, gdyby zabrakło *Modlitwy różańcowej* lub nabożeństwa *Drogi Krzyżowej*.

Sobór naucza, że „życie duchowe nie ogranicza się do udziału w samej tylko liturgii. (...) Zaleca się usilnie nabożeństwa ludu chrześcijańskiego, zgodne z przepisami i zasadami Kościoła, zwłaszcza te, które się odbywają z woli Stolicy Apostolskiej. Szczególnym uznaniem cieszą się także nabożeństwa partykularnych Kościołów, odprawiane z polecenia biskupów, stosownie do zwyczajów lub ksiąg prawnie zatwierdzonych. Uwzględniając okresy liturgiczne, nabożeństwa te należy tak uporządkować, aby zgadzały się z liturgią, z niej poniekąd wypływały i do niej wiernych prowadziły, ponieważ ona ze swej natury znacznie je przewyższa”⁷

Wartość religijności ludowej pod kątem odnowy liturgicznej została przypomniana również w liście apostołskim *Vicesimus quintus annus* Jana Pawła II: „W trosce o reformę i dla zapewnienia coraz większego rozwoju Liturgii, należy koniecznie zwrócić uwagę na pobożność ludową chrześcijan i na jej stosunek do życia liturgicznego. Nie można owej pobożności ludowej lekceważyć ani traktować jej z obojętnością czy pogardą, jest ona bowiem bogata w różnorakie wartości i już sama w

⁶ Por., Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, *Direttorio su pietà popolare e la liturgia. Principi e orientamenti*, Citta del Vaticano 2002.

⁷ Sobór Watykański II, Konstytucja *Sacrosanctum Concilium*, nr 12-13.

sobie wyraża religijne nastawienie wobec Boga. Jednak pobożność ta stale potrzebuje ewangelizacji, aby wiara, którą wyraża, stawała się wciąż bardziej dojrzała i autentyczna. Zarówno rozmaite nabożeństwa ludu chrześcijańskiego, jak też inne formy pobożności są pożądane i godne zalecenia, pod warunkiem, że nie będą zastępowały ani nie będą mieszane z nabożeństwami liturgicznymi. Autentyczne duszpasterstwo liturgiczne potrafi się oprzeć na bogactwie ludowej pobożności, oczyszczać ją i prowadzić ku Liturgii, jako dar ofiarny różnych narodów”⁸.

Pobożność ludowa jest wyrażeniem wiary. Powszechnie wiadomo, że wiara nie tyle „mierzy się” zakresem poznania intelektualnego, które o niej się posiada ile jej praktykowaniem w konkretnych okolicznościach życia. Z takiego punktu widzenia liczne formy pobożności ludowej są przede wszystkim świadectwem wiary ludzi prostego serca, wyrażonym w sposób bezpośredni i zewnętrzny, bez roszczenia sobie prawa do wyczerpania w ten sposób całości treści wiary chrześcijańskiej. Postrzegane zmysłami cechy pobożności ludowej są znakiem wewnętrznego pragnienia wiernych, by wyrazić swoje przyłgnięcie i przywiązanie do Chrystusa, miłość do Matki Bożej, wiarę w orędownictwo świętych, wartość pielgrzymowania i pragnienie doznania łaski oraz chęć przybliżenia się do tajemnic wiary jakby bardziej „widocznych” i „osiągalnych” w sanktuariach.

Naturalne przejawy pobożności ludowej mają swoje zakorzenienie w tajemnicach wiary chrześcijańskiej, chociaż niekiedy mogą zawierać w sobie także elementy pochodzenia przedchrześcijańskiego w postaci śladów objawienia pierwotnego. Stąd wynika potrzeba ich ewangelizacji.

W religijności ludowej *akcentuje się wymiar zewnętrzny doświadczenia religijnego na niekorzyść jego strony wewnętrznej.* Dlatego czołowe zadanie duszpasterskie sprowadza się do odkrycia w przejawach religijności ludowej tego wszystkiego, co można by określić jako wiara i życie w Chrystusie. Z jednej strony - potrzeba, by w formułach modlitw i gestach (znakach) pobożności była bez trudu rozpoznawalna wiara chrześcijańska kwalifikowana jasnym odniesieniem do Objawienia biblijnego; a z drugiej strony - nie można wymagać, by każda jednostkowa praktyka wiary wyrażała pełnię Objawienia. Trzeba również pamiętać, że pobożność ludowa nie wyczerpuje się w sobie samej, lecz ma funkcję przygotowania serca, dysponowania ducha ludzkiego do przyjęcia Bożej łaski, udzielanej człowiekowi poprzez celebrację liturgiczną misterium Chrystusa. Jeżeli pobożność ludowa nie może zastępować liturgii - tak samo liturgia nie powinna eliminować uprawnionych form wyrażania wiary w Chrystusa - jedyne Zbawiciela człowieka.

Trzeba również zauważyć, że *religijność ludowa ma swoje odbicie w życiu prywatnym i publicznym.* Zasada ta znajduje swój wyraz w tym wszystkim, co jest zewnętrznym wyrazem wyznawanej wiary (np. zawieszenie krzyża i obrazu religijnego, ucałowanie relikwii, troska duchowa o zmarłych, itp.). Świat religijności ludowej należy do dziedzictwa, które niejako ukazuje fizjonomię wiary przy zachowaniu prymatu liturgii, gdyż w liturgii „przez znaki widzialne wyraża się, i w sposób właściwy poszczególnym znakom rzeczywistości uświęcenie człowieka, a mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to jest Głowa ze swymi członkami, wykonuje całkowity kult pu-

⁸ Jan Paweł II, List apostolski *Vicesimus quintus annus* w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia konstytucji soborowej o świętej liturgii, 4 grudnia 1988, nr 18.

bliczny. Dlatego każdy obchód liturgiczny, jako dzieło Chrystusa-Kapłana i Jego Ciała, czyli Kościoła nie dorównuje jej skuteczności z tego samego tytułu i w tym samym stopniu"⁹

3. Religijność ludowa a katecheza

Religijność ludowa jest bez wątpienia sposobem przeżywania i wyrażania wiary w bezpośredniej relacji z kondycją życia. Religia ludu staje się horyzontem znaczeniowym i systemem kulturowym wraz ze swoimi symbolami i językiem, ze swoimi kategoriami i najbardziej typowymi przejawami. Wizja religijno-kulturowa ponadto stanowi, czy raczej stanowiła dla niektórych regionów geograficznych, wspólne dziedzictwo, w którym przeplatały się nakazy religijne i zwyczaje społeczne. W ten sposób przez wieki formował się system społeczno-religijny, który posiadał walor identyfikacyjny zarówno dla całych wspólnot jak i jednostek. Całość tych elementów podkreśla znaczenie i funkcję religii zarówno w wymiarze doczesnym, jak i nadprzyrodzonym (transcendentnym, zbawczym).

Wiara ludowa wydaje się być raczej uboga znaczeniowo i uboga w wartości transcendentne, natomiast opiera się przede wszystkim na przynależności środowiskowej. Z tego powodu, wraz ze zmianą środowiska, może okazać się słaba i krucha. Czynniki powodujące rozpad religijności ludowej na poziomie społeczno-kulturowym (emigracja, wymiana migracyjna, turystyka, mass-media) spowodowały, że stał się jakby „niepewny” religijny horyzont odniesienia, powodując utratę znaczenia dziedzictwa środowiskowego i zarazem rozpad znaczącego systemu społeczno-religijnego¹⁰.

Powyższe rozważania mają wpływ na kształt i jakość relacji pomiędzy religijnością ludową a katechezą. Związek ten może być ujmowany w podwójnym sensie:

1. *Religijność ludowa jako źródło katechezy w sensie „locus theologicus”*, gdzie tematem będącym przedmiotem wiary chrześcijańskiej (obok tych klasycznych wyliczonych przez Melchiora Cano¹¹) staje się również świadectwo liturgii i doświadczenie Kościołów lokalnych¹². Religijność ludowa wyraża „swoje” pojęcie Boga i człowieka i ich wzajemne odniesienia; posiada „własną” duchowość. Wśród jej treści i wartości najbardziej istotnych należy wskazać: szczególną postać integracji wiara-życie, doświadczenie bliskości Boga w życiu, realistyczne pojmowanie tajemnicy Wcielenia i śmierci Chrystusa oraz przymiotów Boga, szczególną rolę Maryi, liczne przesłanki, które modelują życie duchowe wiernych. Nie można również pominąć spontaniczności i kreatywności kultowo-obrzędowej.

⁹ Sobór Watykański II, Konstytucja *Sacrosanctum Concilium*, nr 7

¹⁰ Por. V. Orlando, *Religiosità popolare...*, s. 541.

¹¹ Melchior Cano (1509-1560) w pośmiertnie wydanym dziele *De locis theologicis* (1569) wymienił siedem miejsc (*loci*), „które pośrednio lub bezpośrednio zależą od Bożego autorytetu i Objawienia: (a) Słowo Boże w Piśmie Świętym; (b) tradycja apostołska; (c) Kościół powszechny; (d) sobory; (e) nauczanie papieskie; (f) Ojcowie Kościoła; (g) teologowie i kanoniści. Jako dodatkowe pomoce Cano wymienił: (h) rozum naturalny, (i) filozofów i prawników oraz (j) historię i tradycję” (G. O’Collins - E.G. Farrugia, *Leksykon pojęć teologicznych i kościelnych z indeksem angielsko-polskim*, tłum. J. Ożóg - B. Żak, Wydawnictwo WAM, Kraków 2002, s. 164).

¹² Por. G. Occhipinti, *Loci theologici*, w: *Dizionario Teologico Enciclopedico*, Edizioni PIEMME, Casale Monferrato (AL) 1994, s. 584-585.

2. Katecheza jest działaniem niezbędnym w celu oczyszczenia, ubogacenia i ożywienia religijności ludowej. Religijność ludowa potrzebuje katechizacji i tym samym daje okazję (możliwość) do prowadzenia katechizacji wiernych. Czyniąc koniecznym i nagłym staje się odniesienie całego zespołu przeżyć religijnych (wierzenia, przejawy religijności, praktyki pobożnościowe, postawy moralne) do centralnej tajemnicy zbawienia, którą jest Jezus Chrystus, aby był On właściwie pojmowany jako jedyny Zbawiciel i Odkupiciel. Należy głosić Ewangelię nadziei i zmartwychwstania, pomagać zrozumieć historyczne i sakramentalne sposoby realizacji zbawienia w Kościele¹³.

Zagadnienie relacji katechezy do religijności ludowej nie zostało pominięte w żadnym z kluczowych dokumentów katechetycznych Kościoła opublikowanych po Soborze Watykańskim II.

Directorium catechisticum generale (Ogólna instrukcja katechetyczna) z 1971 r. używa pojęcia „wiara «tradycyjna»” i zwraca uwagę na wpływ przemian społecznych na wyznawanie wiary oraz, w tym kontekście, dowartościowuje religijność ludową - „ludowy zmysł religijny” „Zagrożenie chrześcijańskiej wiary występuje u wielu ludzi tam, gdzie religia wydawała się zbytnio popierać przywileje niektórych klas społecznych lub gdzie za mocno wiązała się z tradycyjnymi zwyczajami lub budowała na tym, że wiara stanowiła jedyne wyznanie panujące w danym regionie. Masy popadają powoli w indyferentyzm religijny, ewentualnie znajdują się w niebezpieczeństwie zachowania wiary bez koniecznego dynamizmu i bez skutecznego wpływu na życie bieżące. Z tej też racji obecnie chodzi nie tyle o utrzymanie przekazanych tradycją zwyczajów religijnych, ile raczej ponadto o przeprowadzenie właściwie pojętej ponownej ewangelizacji ludzi, o ponowne nawracanie, o udzielanie głębszego i bardziej dojrzałego wychowania w zakresie wiary. Nie można bynajmniej rozumieć tego w ten sposób, by lekceważyć autentyczną wiarę zachowaną w grupach wychowanych na kulturze chrześcijańskiej lub pomniejszać ludowy zmysł religijny. Powszechne uczucie religijne trwa w różnych częściach Kościoła bez względu na rozwój cywilizacji. Nie wolno nikomu pomniejszać (lekceważyć) go, ponieważ często we właściwy i autentyczny sposób wyraża się w stylu życia bardzo wielu ludzi. Co więcej, ów ludowy zmysł religijny stanowi okazję lub daje początek głoszonej wierze. Jasną jest przeto rzeczą, że idzie o oczyszczenie go oraz o słuszną ocenę zdrowych jego elementów, ażeby nie zadowalać się formami działania duszpasterskiego, które są dziś niewystarczające, całkiem nieodpowiednie lub może nawet zupełnie się zdezaktualizowały”¹⁴.

Drugi dokument - adhortacja apostolska papieża Pawła VI *Evangelii nuntiandi* z 1975 r. świadczy - jak to już zostało wspomniane - że nastąpiła pewna ewolucja w samym postrzeganiu i ocenie religijności ludowej. Te zwyczaje i nawyki „uważane długo za niedość czyste, a nieraz traktowane z odrazą, dzisiaj prawie wszędzie uważane są ze strony współczesnych ludzi za nowy sposób dociekania i poznania”¹⁵.

Papież wskazuje na elementy pozytywne i negatywne religijności ludowej. Religijność ludowa obfituje w wiele dobrego: „nosi w sobie głód Boga, jaki jedynie lu-

¹³ Por. V. Orlando, *Religiosità popolare...*, s. 541.

¹⁴ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Directorium catechisticum generale*, 11 kwietnia 1971, nr 6.

¹⁵ Paweł VI, Adhortacja apostolska *Evangelii nuntiandi*, 8 grudnia 1975, nr 48.

dzie prości i ubodzy duchem mogą odczuwać; udziela ludziom mocy do poświęcenia się i ofiarności aż do heroizmu, gdy chodzi o wyznawanie wiary. Daje wystrzony zmysł pojmowania niewymownych przymiotów Boga: ojcostwa, opatrności, obecności stałej i dobroczynnej miłości. Rodzi we wnętrzu człowieka takie sprawności, jakie gdzie indziej rzadko w takim stopniu można spotkać: cierpliwość, świadomość niesienia krzyża w codziennym życiu, wyrzeczenie się, życzliwość dla innych, szacunek¹⁶.

Cechami negatywnymi religijności ludowej jest, według dokumentu, zamykanie się w pewnych ciasnych granicach; podatność na wpływ wielu fałszywych form religijności i zbliżanie się do zabobonu; niski poziom kultu religijnego, który nie prowadzi do należytego aktu wiary; skłonność do tworzenia sekt i stronnictw. W związku z tym dokument postuluje opracowanie stosownych reguł i zasad duszpasterskich, w celu oczyszczenia religijności ludu „z zarzewi błędów” i odkrycia niezafałszowanych wartości¹⁷.

Z kolei adhortacja apostolska *Catechesi tradendae* Jana Pawła II z 1979 r., postuluje włączenie w katechezę ludowych form pobożności. Papież ma na myśli „pewne formy pobożności, które w wielu stronach lud wierny zachowuje ze wzruszającą wrażliwością i czystą intencją, chociaż wiara leżąca u ich podłoża wymaga oczyszczenia, czy nawet pewnego sprostowania pod wielu względami. Przypominają się tu niektóre łatwe do zrozumienia modlitwy, tak chętnie powtarzane przez wielu prostych ludzi, czy pewne formy pobożności, praktykowane ze szczerym pragnieniem pokutowania lub przypodobania się Bogu. W olbrzymiej większości tych modlitw i praktyk, obok rzeczy, które muszą być odrzucone, są elementy, które właściwie wykorzystane będą przyczyniać się do głębszego zrozumienia tajemnicy Chrystusa: miłości i miłosierdzia Bożego, Wcielenia Chrystusa, Jego odkupieńczego Krzyża i Zmartwychwstania, działania Ducha Świętego w poszczególnych wiernych i w Kościele, tajemnicy życia przyszłego po śmierci, praktyki cnót ewangelicznych, a także sposobu życia chrześcijan w świecie itp. Dlaczego więc mielibyśmy wykorzystywać elementy niechrześcijańskie, czy nawet przeciwne chrześcijaństwu, a zaniedbywać elementy, może nawet wymagające przejrzenia i poprawy, ale mające coś chrześcijańskiego w samych swych korzeniach”¹⁸.

Katechizm Kościoła Katolickiego poświęca uwagę religijności ludowej w części drugiej, noszącej tytuł: *Celebracja misterium chrześcijańskiego*. Dział drugi tej części odnosi się do siedmiu sakramentów Kościoła, natomiast rozdział czwarty tego działu analizuje inne celebracje liturgiczne, a wśród nich sakramentalia.

Katechizm oficjalnie przyznaje, że „Kościół popiera formy religijności ludowej, wyrażające zmysł ewangeliczny i ludzką mądrość, wzbogacające życie chrześcijańskie, ale równocześnie czuwa, by je rozświetlać światłem wiary” (KKK 1679).

Odnośnie do zadań katechezy *Katechizm* stwierdza: „Poza liturgią sakramentów i sakramentaliów katecheza powinna brać pod uwagę formy pobożności wiernych i religijności ludowej. Zmysł religijny ludu chrześcijańskiego zawsze znajdował wyraz w różnorodnych formach pobożności, które otaczały życie sakramentalne Kościoła. Są to: cześć oddawana relikwiom, nawiedzanie sanktuariów, pielgrzym-

¹⁶ Tamże, nr 48.

¹⁷ Por. Tamże, nr 48.

¹⁸ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, 16 października 1979, nr 54.

ki, procesje, droga krzyżowa, tańce religijne, różaniec, medaliki itp. Te formy pobożności są kontynuacją życia liturgicznego Kościoła, ale go nie zastępują (...). Konieczne jest rozeznanie duszpasterskie, by podtrzymywać i wspierać religijność ludową, a w razie potrzeby oczyszczać i pogłębiać zmysł religijny, z którego wyrastają te formy pobożności, oraz kierować je do głębszego poznawania misterium Chrystusa. Praktykowanie tych form pobożności podlega trosce i osądowi biskupów oraz ogólnym normom Kościoła" (KKK 1674-1676).

Kolejny dokument katechetyczny, który podejmuje zagadnienie religijności ludowej to *Dyrektorium ogólne o katechizacji* Kongregacji ds. Duchowieństwa z 1997 roku. *Dyrektorium* mówi o religijności ludowej w rozdziale IV, zatytułowanym: *Katecheza w kontekście społeczno-religijnym*. Dokument oficjalnie przyznaje, że we wspólnotach chrześcijańskich „istnieją jako żywy wymiar rzeczywistości katolickiej, szczególne formy poszukiwania Boga i życia religijnego, bogate w zapal i czystość intencji, niekiedy wzruszające, które można nazwać «pobożnością ludową»”¹⁹.

Dyrektorium przypomina istotne sformułowania odnoszące się do religijności ludowej, zawarte w adhortacji *Evangelii nuntiandi* oraz stwierdza, że chodzi o rzeczywistość bogatą i zarazem łatwą do zranienia, „w której wiara stojąca u jej podstaw, potrzebuje oczyszczenia i umocnienia. Zachodzi więc potrzeba katechezy, która byłaby zdolna otworzyć się na zrozumienie wewnętrznych wymiarów takiego bogactwa religijnego i odkrycie jego bezspornych wartości, okazując mu pomoc celem uniknięcia ryzyka fanatyzmu, zabobonu, synkretyzmu i ignorancji religijnej”²⁰.

Dokument dodaje, że odnowionej katechezy potrzebuje również pobożność maryjna, by zastąpić w niej elementy przemijające i włączyć aktualne treści doktrynalne, uwzględniające wymiar trynitarny, chrystologiczny i eklezjalny, które należą do istoty mariologii²¹.

W 2001 roku ukazał się dokument Międzynarodowej Rady do Spraw Katechezy: *Katecheza dorosłych we wspólnocie chrześcijańskiej*, który również postuluje dowartościowanie religijności ludowej zarówno w jej treściach, jak i formach, by istniejące w niej elementy zgodne z Ewangelią, mogły być włączone do katechezy²². Sam tekst dokumentu może stać się ważnym punktem odniesienia przy opracowywaniu programów działalności duszpastersko-katechetycznej w ramach katechezy dorosłych. Nie ulega wątpliwości, że właśnie katecheza dorosłych jest uprzywilejowaną i właściwą formą ewangelizacji w odniesieniu do religijności ludowej.

¹⁹ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, 15 sierpnia 1997, nr 195.

²⁰ *Tamże*, nr 195.

²¹ Por. *Tamże*, nr 196.

²² Por. Międzynarodowa Rada do Spraw Katechezy, *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła. Niektóre linie i ukierunkowania*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2001, nr 17.